

Mida on vaja edukaks üleminekuks kliimasõbralikule majandusele?

ANNELA ANGER-KRAAVI
 Cambridge'i ülikooli
 kliimapolitika uurimisgrupi
 juht, õppejõud

Kliimakriis on globaalne probleem, mitte lokaalne debatt, millega enda huve teenida. Järsu rohepöörde asemel peaks Eesti võtma õppust suurriikidest, kes panevad kliimasõbralikule majandusele ülemineku plaani keskmesse inimese, vältides sellega sotsiaalmajanduslikku krahhi.

Tänapäeval on suurim oht loodusele inimtekkelised globaalsed kliimamuutused, mis praeguses tempos jätkudes muudavad inimese ja paljude teiste looma- ja taime liikide eksisteerimise meie planeedil võimatuks.

MAAILMAS ON KLIIMAKRIIS

Planeet ise sellest suurt ei hooli, kuni me teda oribiidilt välja ei lükka. Massväljasuremisi on olnud ennegi ning kui elu senises vormis edasi kesta ei saa, tekivad

tingimused teiste eluvormide jaoks või jääb kõik planeedil Maa lihtsalt vaikseks. Neid ohte silmas pidades on paljud riigid, näiteks Inglismaa, Iirimaa ja Kanada, kuulutanud välja riikliku kriisiolukorra. Euroopa Parlament deklareeris kliima ja looduse kriisiolukorra 2019. aasta novembris, mis mingil määral laieneb ka Eestile, ehkki Eesti enda valitsus ja Riigikogu pole otseselt kliimakriisi välja kuulutanud. Probleem on ilma igasuguse kahtluseta enam kui tõsine.

Seega juba rohkem kui 30 aastat tagasi lubasid ÜRO riigid maailmale, et hoiavad ära inimese ohtliku sekkumise kliimasüsteemi ning 2015. aastal vastu võetud Pariisi kokkulepe seab juba konkreetsema eesmärgi piirata selle sajandi kliimasüsteemi soojenemine alla kahe kraadi ja püüelda 1,5 kraadi poole, võrreldes tööstusrevolutsioonieelse ajaga.

EESTI FOKUS ON VALES KOHAS

Eesti keskkonnakaitse tegeleb aga kliimaprobleemi käsitledes valede asjadega, mõistmata juurprobleeme ja põhjus-tagajärg seoseid. Teaduspõhisusest vaadatakse täiesti mööda ning selle asemel veavad rohepööret isiklikud ambitsioonid ja

ideoloogiad ning meediat köidavad säravad kõneisikud ja populistlikud loosungid, mitte sisu.

Eelneva lihtsaks näiteks on Eesti keskkonnakaitsjate seas leviv arvamus, et elurikkuse kaitse peatab kliimamuutused. Teadus väidab aga vastupidist – kliimamuutused on nii lokaalse kui ka üleilmse elurikkuse kadumise üheks peamiseks põhjuseks. Seni, kuni me kliimamuutusi ohjeldada ei suuda, ei ole meil lootust ka elurikkuse säilimisele, vähemalt mitte sellisena, nagu me seda oleme harjunud nägema.

Kuna ka retsenseeritud teadusartiklite maailm on mitmekesine, tasub kõige rohkem usaldada neid allikaid, mis sünteesivad regulaarselt olemasolevaid teadmisi (juttu on tuhandetest sõltumatutest teadustöödest) ja annavad ka hinnangu nende teadmiste usaldusväärsuse kohta. Seega tasub usaldada valitsustevahelise kliimamuutuste ja elurikkuse paneeli aruandeid.

***Seni, kuni me
kliimamuutusi ohjeldada
ei suuda, ei ole meil
lootust ka elurikkuse
säilimisele, vähemalt
mitte sellisena, nagu me
seda oleme harjunud
nägema.***

KLIIMAKRIIS EI LAHENE MEIE RIIGI PIIRIDES

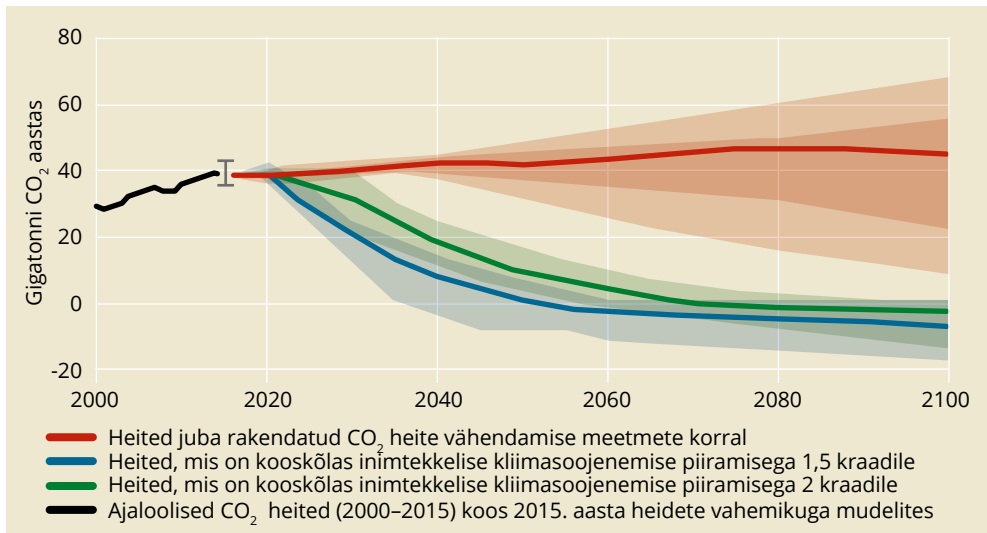
Kliimakriis on aga päris ning teadlaste prognoosid kliimamuutuste mõjudele muutuvad aina tumedamaks. Kui seni oli mingigi kahtluse vine, siis esimest korda ajaloos määratles 9. augustil 2021 ilmunud IPCC AR6 esimese töөрühma aruanne, mis annab meile uusima hinnangu kliimamuutuste

loodusteaduslike aluste ja teadmiste kohta, inimtekkelist kliimamuutust kui tõestatud teaduslikku fakti. Kiirenev globaalne kliimasüsteemi soojenemine toob juba praegu kaasa kõigis maailma piirkondades tõsiseid geofüüsikalisi muutusi. Mõned neist muutustest on pöördumatud sajandite ja aastatuhandete jooksul, näiteks liustike sulamine, ookeani soojenemine ja pikaajaline merepinna tõus.

Samas tundub, et Eestis pole veel aru saadud, et kliimakriis on globaalne probleem ja oma olemuselt midagi muud, kui mere äärde ja metsa alla visatud prügi. Kuna kliimamuutusi põhjustavad soojustsalvestavad nn kasvuhoonegaaside molekulid, näiteks süsihappegaasi molekulid, mis on silmale nähtamatud ja mida on õhu molekulide hulgas väga vähe, siis on probleemi raske mõista. Küll on aga selgesti nähtavad probleemi tagajärjed, näiteks liikide levialade muutumised ning sagedasemad põuad ja soojad talved.

Kuidas ja miks on tegemist globaalse probleemiga? Nimelt jaotuvad süsihappegaasi molekulid ühtlaselt ümber maakera sõltumata sellest, millise korstna või autosummuti otsast need õhku lisati, ning seega mõjutavad kliimasüsteemi tervikuna. Selliste molekulide arv on kasvanud poolteist korda võrreldes 150 aasta taguse ajaga, mil me alustasime kivisöe kasutamist energia saamiseks.

Seetõttu on üllatav, et enne valimisi peeti lokaalseid kliimadebatte, näiteks 15. veebruari erakondade arutelu „Kes otsustab Eestis, mis meie kliimaga saab?“. Kuidas saab üldse sellist küsimust püstitada? Eesti on väike riik, mille kliima ei asu isolatsioonis. Kliimasüsteem ei tea riigipiiridest mitte midagi. Seega Eestis ei otsusta mitte keegi, mis meie kliimaga saab. Seda teevad teised, palju suuremad riigid, nagu Hiina ja Ameerika Ühendriigid oma tegudega, mis vähendavad või suurendavad kliimamuutusi tekitavate gaaside heiteid. Maailma suurte riikide foorumi G20 liikmesriigid kokku on vastutavad umbes 80 protsendi iiga-aastaste

JOONIS 1. Ülemaailmsed CO₂ netoheitel aastani 2100.

Allikas: IPCC SYR Figure SPM.5: AR6 Synthesis Report (ipcc.ch)

kasvuhoonegaaside (millest süsihappegaas moodustab omakorda 80 protsenti) heidete eest¹.

ÜHE KRIISI ASEMEL KAKS KORRAGA

Müüt, et me saame otsustada, mis Eesti kliimaga juhtub, on viinud arusaamani, et ilmselt on kliimamuutuste tagajärjed hullemad kui nende lahendamiseks mõeldud kliimapolitikaite endi mõjud inimestele ja majandusele. Seega pole vaja hinnata ei üht ega teist ning ainus õige võimalus on teha kiire ja järsk rohepööre. Kuhu? Ilmselt ülepeakaela kraavi.

Näiteks leidub inimesi, kes arvavad, et rohepöördega peaks igaüks ise hakkama saama ning ettevõtted ja inimesed, kes kohaneda ei suuda, on selles ise süüdi. Kuid rohepööre on oma olemuselt suuremahuline riigi sekkumine vabaturu-majandusse, seega tavapärased konkurent-sireeglid ei kehti.

IPCC kuuenda hinnanguaruande (AR6) kolmanda tööühma aruanne väidabki, et on vaja väga kiireid ja suuri muutusi. Näiteks soojenemise piiramiseks 1,5

kraadile (ilma seda taset oluliselt ületa-mata selle sajandi jooksul) on vaja ülemaa-ilmseid CO₂ aastaseid heiteid vähendada poole võrra 2030. aastaks ja 80 protsenti 2040. aastaks ning aastased heiteid peaks vähenema hakkama veel enne 2025. aastat.

Et selliseid eesmärke saavutada, tuleb riikide majanduse struktuur ümber kujun-dada, ja seda eriti energeetika- ja trans-pordisektoris. Euroopa Liidu kliimaseadus (mis on teaduspõhine) näeb ette 2050. aastaks kliimanetraalsuse ehk siis sama palju kasvuhoonegaase kui emiteeritakse ka seotakse, ja 2030. aastaks vähemalt 55 protsenti (koos maakasutuse (LULUCF) kliima eesmärkidega on see hetkel 57 protsenti) aastase heite vähendamist. Kuna tegu ei ole nii-öelda alt üles toimiva iseenesliku üleminekuga, nagu seda oli tööstusrevolutsioon, on selle elluviimiseks vaja hästi läbimõeldud ja erinevate sekto-rite vahel koordineeritud plaani ning mitte ainult ELi „Eesmärk 55“ paketiga seatud numbrilisi eesmärke. Nii mõnedki, näiteks Itaalia keskpanga asepresident Paolo Angelini on mures seatud pikaajalistele eesmärkidele keskendumise majandust destabiliseerivate mõjude pärast. Puudub

¹ Carbon Pricing in Times of COVID-19: What Has Changed in G20 Economies – OECD (oecd-ilibrary.org)

vajalike vahesammude plaan ja seega võivad pangad loobuda kiiremini vanade tööstuste finantseerimisest, enne kui uued, mis neid asendavad, valmis saavad.

Sama käib Eesti kohta. Mõistmata, keda ja kuidas rohepoliitika mõjutab ja mida teha tagajärgedega, pöörame end olukorda, kus peame peatselt silmitsi seisma kahe kriisiga – globaalse kliimakriisiga ning Eesti põhjalastud majanduse ja kasvava vaesusega. Statistikaameti ja OECD andmetel on Eestis suhteline vaesus juba praegu üle 20 protsendi ehk vaesust kogeb iga neljas-viies leibkond ning kasvab inimeste hulk, kellel on raske ots otsaga kokku tulla. Seda eriti maapiirkondades, kus tegevusalad ja võimalused on piiratud.

ÜLEJÄÄNUD MAAILM PANEB KESKMESSE INIMISE

Ülejäänud maailma jaoks on rohepöörde mõiste tundmatu. Selle asemel räägitakse üleminekust madala süsinikuga või süsinikuvabale majandusele kui protsessist ning kui ühiskondlikust kokkuleppest. Suured riigid on näiteks mõistnud, et kliimasõbralikule majandusele ülemineku keskmes peab olema inimene. „Kedagi ei jäeta maha“ on üks läbivaid protsessi põhimõtteid ja seetõttu räägitakse õiglasest üleminekust. Õiglane üleminek on ka Euroopa Liidu rohekokkuleppe (*Green Deal*, milles kliimamuutustega võitlemine on üheks eesmärgiks) lahutamatu osa. Muudatusi tuleb teha nii, et inimestele jääb alles töö, sissetulek ja eneseväärikus.

Aprillis Jaapanis kohtunud mõjukate riikide ühenduse G7 kliima-, energia- ja keskkonnaministrid rõhutasid oma ühisavalduses, et kõigi osapoolte kaasamine ja õiglane üleminek on võtmetähtsusega, et suurendada riiklikul tasandil kliima-, energia- ja keskkonnameetmete ambitsioonikust.

Eestis on aga loogika äraspidine. Kiirustades Euroopa Liidu kliimaeesmärke täitma, laotakse inimeste õlgadele aina enam piiranguid, kusjuures suurem koorem jääb maainimestele, kellel tihti peale ei ole alternatiivseid lahendusi.

Samal ajal ei tehta isegi sotsiaalmajanduslikke hinnanguid, rääkimata inimeste endi arvamuste kuulamisest. Praegu on rohepööre õnneks veel Eesti inimestele kauge ja abstraktne mõiste. Õige pea jõuavad selle olemusest arusaamine ja mõjud inimesteni ning kiire rohepöörde läbiviijad saavad tunda tugevat vastuhakku igale rohelisele sammule.

AITAB STABIILNE PLAAN JA STRATEEGIA

See kõik ei tähenda, et me ei peaks mõtlema, kuidas võimalikult kiiresti loobuda fossiilsete kütuste põletamisest, mis on kliimamuutuste juurprobleem. Eestis on kütuste põletamisega seotud 67 protsenti kasvuhoonegaaside heidetest, kui arvestada maakasutust, ja kui viimast mitte arvestada, siis 83 protsenti. Selge on see, et igaüks, ka Eesti, peab siin oma panuse andma.

Lisaks tuleb loodust hoida ja kliimamuutuste mõjude eest kaitsta, et see suudaks elurikkust säilitada nii palju, kui muutuvates tingimustes võimalik, ning aitaks meil süsinikdioksiidi molekulide endasse siduda. See sidumine, mille iga-aastane suurenemine on ka Euroopa Liidu maakasutuse kliima eesmärgiks (LULUCF regulatsioon), on hädavajalik seniks, kuni me suudame lõplikult asendada põlevkivi, nafta ja muude maa all pikka aega talle olnud kütuste põletamise süsihappegaasi heite vaba energia allikatega või süsinikku õhust inimese leiutatud tehnoloogiatega välja võtta.

Selleks kõigeks on vaja hästi läbimõeldud stabiilset plaani ja strateegiat. Lisaks arusaamist, et teaduskirjandusest ei tohi valida üksikuid, oma huve toetavaid artikleid ega valida kaasatavaid teadlasi selle järgi, kuidas nad sobituvad populaarse poliitikaga või üksikute huvigruppide soovidega. Vastupidi, poliitika peaks üles ehitama teadusele, mille usaldusvärsust on hinnatud ehk mis teiste sõnadega peaks olema teaduspõhine.

Nii mitmedki erakonnad lubasid enne valimisi oma valijatele kliimaseadust, aga

meil on see tegelikult põhimõtteliselt alates 2017. aastast juba olemas. Selleks on kliimapoliitika põhialused aastani 2050, mille viimane versioon jõustus 9. veebruaril. Eesmärk on saada 2050. aastaks konkurentsivõimeliseks kliimaneutraalseks majanduseks ja ka iga sektori kohta on kirjutatud lõiguke. Huvitaval kombel on dokumendi viimasest versioonist sõna „põlevkivi“ kaduma läinud. Olen nõus, et juriidiliselt on tegu Riigikogu otsusega ja mitte seadusega. Samas on ka Euroopa Liidu kliimaseadus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu regulatsioon ja mitte seadus, ehkki see on oma olemuselt liikmesriikide ühendusele siduv.

Uue seaduse koostamise asemel, mis võib osutada töö- ja ajamahukaks, tuleks olemasolevatele põhialustele otsa vaadata, mõelda koos kõigi osapooltega, kuidas me soovitud eesmärkideni jõuame, ning siis seda dokumenti vajaliku info ja arvudega täiendada. Siis tuleb teha mõjuhinnang, mis käsitleb nii majanduslikke kui sotsiaalseid mõjusid, ning otsustada, kuidas vähendada negatiivseid mõjusid. Seejärel tuleks hakata mõtlema, milliseid seadusi tuleb nende eesmärkide saavutamiseks muuta.

See ei saa olema lihtne protsess, sest eri-arvamusi on kindlasti palju, aga ilma kõiki osapooli ära kuulamata ja kuulmata ning kõigi osapoolte oma tuleviku üle otsustamises osalemata nii suuri muutusi teha ei ole võimalik. Ebaõnnestumise näiteks võib tuua Nursipalu harjutusväljaku laiendamise protsessi. Muutusi kohapeal ei ole võimalik juhtida pealinnast käsu korras, nagu lapsi ei saa kasvatada kaugjuhtimise teel.

Me peaksime kiirelt tegutsema, sest nõustusime juba Euroopa Komisjoni poolt meile pakutud eesmärkidega. Nüüd on vaja ettevõtetele ja inimestele luua õiguskindlus ja õigusselgus. Ja nagu 2021. aasta detsembri Riigikogu Toimetistes sai mainitud, jututubadeks enam aega ei ole.

Inglise matemaatik ja filosoof Bertrand Russell (1872–1970), kes kunagi töötas

samas ülikoolis, kus mina praegu, on öelnud juba 1950 aastal:

„Kõik, kes ei ole hullud, on teatud asjades ühel meelel. Et parem on olla elus kui surnud, parem olla piisavalt toidetud kui näljas, parem olla vaba kui ori. Paljud inimesed soovivad neid asju ainult endale ja oma sõpradele; nad on täiesti rahul, et nende vaenlased peaksid kannatama. Neid inimesi saab ümber veenda ainult teadus: inimkond on muutunud niivõrd ühtseks perekonnaks, et me ei saa tagada oma enda heaolu ilma tagamata kõigi teiste heaolu. Kui te ise soovite olla õnnelik, peate leppima sellega, et ka teised on õnnelikud.“

**Kiirustades Euroopa
Liidu kliimaeesmärke
täitma, laotakse inimeste
õlgadele aina enam
piiranguid, kusjuures
suurem koorem
jääb maainimestele,
kellel tihtipeale ei ole
alternatiivseid lahendusi.**

Ehk oleks ka Eestis aeg mõista, et kliimakriisi suudame me lahendada vaid koos, mitte teisi inimesi, eriti veel Eesti enda inimesi ohvriks tuues. Kliima ja kliimamuutuste lahendamine ei kuulu ühele või teisele erakonnale ega huvigrupile, nagu seda ei kuulu Eesti inimeste elud ega meie rahvusvärvid.

Essee on valminud kaastööna Arenguseire Instituudile ja põhineb Eesti Ekspressis 1. märtsil avaldatud arvamusel, mis omakorda on Eesti Majandusteaduse Seltsi 2023. aastakonverentsil peaesinejana tehtud ettekande üleskirjutus.

KASUTATUD ALLIKAD

- COP26 (2021). Supporting the conditions for a just transition internationally: Green growth, decent work, and economic prosperity in the transition to net zero. A COP26 declaration. 4th November 2021. Glasgow UK. – <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20230313132211/https://ukcop26.org/supporting-the-conditions-for-a-just-transition-internationally/>
- European Parliament (2019). European Parliament resolution of 28 November 2019 on the climate and environment emergency. – https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0078_EN.html
- EUROOPA KOMISJON (2023). The Just Transition Mechanism: making sure that no-one is left behind. – https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en
- G7 (2023). G7 Climate, Energy and Environment Ministers' Communiqué Sapporo, April 16, 2023. – <https://www.meti.go.jp/information/g7hirosima/energy/pdf/G7MinistersCommunique2023.pdf>
- IPCC (2022a). Summary for Policymakers [H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, E. S. Poloczanska, K. Mintenbeck, M. Tignor, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem (eds.)]. In: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, M. Tignor, E. S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, pp. 3–33, doi:10.1017/9781009325844.001 – https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf
- IPCC (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, In press, doi:10.1017/9781009157896
- IPCC (2022b). Summary for Policymakers. In: Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [P. R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khourdajie, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA. doi: 10.1017/9781009157926.001
- Jablonski, D. (1986). Mass and background extinctions: the alternation of macroevolutionary regimes. *Science* 231:129–133. – DOI: 10.1126/science.231.4734.129
- KESKKONNAMINISTERIUM (2023). Kasvuhoonegaaside heide 1990–2021. – <https://envir.ee/kliima/kasvuhoonegaasid - aruanded>
- OECD (2021). Carbon Pricing in Times of COVID-19: What Has Changed in G20 Economies?, OECD, Paris. – <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/carbon-pricing-in-times-of-covid-19-what-has-changed-in-g20-economies>
- [OJL] Official Journal of the European Union (2021). Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). – https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ%3A%3A2021%3A243%3ATOC&uri=uriserv%3AOL.L_2021.243.01.0001.01.ENG
- [OJL] Official Journal of the European Union. (2023) Regulation (EU) 2023/839 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2023 amending Regulation (EU) 2018/841 as regards the scope, simplifying the reporting and compliance rules, and setting out the targets of the Member States for 2030, and Regulation (EU) 2018/1999 as regards improvement in monitoring, reporting, tracking of progress and review (Text with EEA relevance). – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0839>
- POLITICO (2023). Net-zero targets risk doing more harm than good, Italian central banker warns. PoliticoPro, 12th May 2023. – <https://www.politico.eu/article/net-zero-targets-risk-doing-more-harm-than-good-italian-central-banker-warns/>
- RIIGIKANTSELEI (2023). Avaliku arvamuse seireuuring (30. märts – 2. aprill 2023). – <https://www.riigikantselei.ee/media/2609/download>
- STATISTIKAAMET (2022). Sissetulekud ja vaesus. Pressikonverentsi esitlus. – https://www.stat.ee/sites/default/files/2022-11/Pressikonverentsi_esitlus_08.11_vaesus_ja_sissetulekud_Statistikaamet_2022.pdf
- RIIGI TEATAJA (2023). Kliimapolitiika põhilused aastani 2050. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/310022023003?leiaKehtiv>
- [RiTo] Riigikogu Toimetised (2021). Jututubadeks enam aega ei ole. Tiina Kaalepi intervjuu Annela Anger-Kraaviga, RiTo nr 44. – <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-44/jututubadeks-enam-aega-ei-ole/>
- Russell, B (1950). The Science to Save Us From Science; If we are to, attain a stable society we must understand people's minds, says a philosopher. *New York Times Magazine*, 19rd March 1950. – <https://www.nytimes.com/1950/03/19/archives/the-science-to-save-us-from-science-if-we-are-to-attain-a-stable.html>
- UN (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change. – <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
- UN (2015). Paris Agreement. – https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf